

למיקומה של פרשת פרה*

א. הקדמה

מקובל בידינו: "אין מוקדם ומאוחר בתורה"¹, כלומר, לא תמיד סדר כתיבת הדברים בתורה חופף את סדר זמני ההתרחשויות; אבל ודאי הוא שיש סדר לכתוב ויד אלוהית שערכה הדברים - כסדר ערכה אותם². ודווקא כשאין סדר הכתוב סדר כרונולוגי נתבעת התבוננות, מדוע באו הדברים דווקא בסדר הזה. אחת מן הפרשיות שוודאי הוא ששובצו שלא בהתאם לזמנן הכרונולוגי, היא פרשת פרה, וכבר ניסו ראשונים להתמודד עם בעיית הסדר ולהסביר את מיקומה של הפרשה.

ב. הפרשה שובצה לכאורה שלא במקומה

אימתי נאמרה למשה ולבני ישראל פרשת פרה, העוסקת בסדר ההיטהרות מטומאת מת? יש על כך מסורת מפורשת:

"אמר רבי לוי: שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן: ... ופרשת טמאים ופרשת שילוח טמאים... ופרשת פרה אדומה"³

(גיטין ס ע"א-ע"ב)

ובהכרח שנאמרה אז, כפי שמבהיר רש"י (שם, ס, ע"ב, ד"ה ופרשת פרה אדומה):

"לפי שביום המחרת נשרפה הפרה להיות נטהרין לפסחיהן. וקודם לכן לא יכלו לעשותה דבעינן 'והזה אל נכח פתח אהל מועד' (במדבר, י"ט, ד) והכי אמרינן במסכת מגילה ירושלמי (פ"ג, ה"ה): 'באחד בניסן הוקם המשכן ושני לו נשרפה הפרה'".

מתוך הסדרה, סדר ותבנית בתורה.

1 פסחים. ו. ע"ב, מכילתא על הפסוק - "אמר אויב ארדף אשיג" (שמות, ט"ו, ט), ספרי, במדבר, ט', א ועוד. וראה עוד מקורות באנציקלופדיה תלמודית, כרך א, ערך, 'אין מוקדם ומאוחר בתורה'.

2 ראה רמב"ן לפרשת קרח (ט"ז, א) הוא מתפלמס שם עם ראב"ע לגבי זמן האירוע של מחלוקת קרח ועדתו וכותב, "וזה מדעתו של רבי אברהם, שהוא אומר במקומות רבים 'אין מוקדם ומאוחר בתורה' לרצונו. וכבר כתבתי [ריש פרשת יתרו ובפרשת צו, ח', ב, ד"ה קח, ועיין עוד בפרשות משפטים, כ"ד, א, ד"ה ואל משה - הערת המהדיר רח"ד שעוועל] כי על דעתי כל התורה כסדר, זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאיחור. וגם שם לצורך עניין ולטעם נכון".

3 ויש לעיין בסדר פרשיות אלו בדברי רבי לוי, שאינו זהה לסדר הופעתן בתורה, ואכ"מ.

והנה, פרשה זאת, שנאמרה באחד בניסן בשנה השנייה, נכתבה⁴ מאוחר יותר מפרשיות שכתבתן מעידה שהן מאוחרות לה, כמו למשל הפרשה בתחילת ספר במדבר או פרשת הפסח בהעלותך (ט', א ואילך), פרשת המרגלים ועוד. והרי ודאי הוא שדרך ההיטהרות מטומאת מת הייתה ידועה בישראל משכבר הימים. וראה, למשל, האמור לגבי הלויים: "הזה עליהם מי חטאת" (במדבר, ח', ז), ופירש"י: "מי חטאת - של אפר הפרה". יתר על כן, במקום שהוצבה בו - בפרשת חוקת - היא נראית ממש נטע זר מבחינה כרונולוגית, שהרי ענייני פרשת חוקת נוגעים כולם לדור באי הארץ ועוסקים באשר אירע בשנת הארבעים. נמצא כשלושים ותשע שנים מפרידות בין פרשת פרה המוצבת בתחילת חוקת לבין שאר ענייני הפרשה!

ג. פתרונות הקדמונים

רש"י, בדבריו לתחילת פרק כ', מביא דרשת סמוכין:
 "ותמת שם מרים" - למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה? לומר לך: מה קרבנות⁵ מכפרין, אף מיתת צדיקים מכפרת".

דברים אלו מסבירים, מדוע נסמכת מיתת מרים לפרשת פרה, אבל אינם מסבירים, מדוע בכלל שובצה פרשת פרה כאן, שלא במקומה.
 נראה ששאלת המיקום העיקה על ראב"ע, והוא מבקש לה פתרון, וכדרכו בקצירת האומר:

"זאת חקת" - גם זאת הפרשה במדבר סיני נאמרה כאשר ציווה השם וישלחו מן המחנה, ובפסח היו טמאי מת. ונסמכה זאת הפרשה בעבור שהוא לכוהן" (דבריו בתחילת הפרשה).

נתכוון כנראה לומר, שבמכוון נקבעה הפרשה כאן, בסמוך לענייני מתנות כהונה שבסוף פרשת קרח, שהרי אף פרשת פרה שייכת בעיקר לכוהנים, שהם הפועלים בפרה, בעבודתה ובאביזריה. ומעין דברים אלו כתב הרמב"ן בפירושו לפסוק הראשון - "ונכתבה כאן אחר מתנות כהונה לומר שגם טהרתן של ישראל על ידי כוהן תהיה".
 ולא זכיתי להבין מה הקשר למתנות כהונה, הרי לא מתנה כאן אלא חלק ממטלות הכהונה. וכדרך שהכוהנים עובדים את עבודת הקודש, כן הם מופקדים על הטהרה שמחוץ למקדש, וזה וזה הוא עניין לספר תורת כהנים, ספר ויקרא, שבו מצינו גם עבודת הכהנים בקודש וגם פעולותיהם בטהרת בני ישראל במחנה ומחוץ למחנה (פרשיות תזריע-מצורע)!

⁴ כך לפי דברי התוספות בגיטין, שם, ד"ה תורה חתומה ניתנה. לרש"י נכתבה אכן בזמנה במגילה, ומשהושלמה התורה שובצה במקומה שבתורה.

⁵ ויש גרסה "מה פרה אדומה מכפרת" (וזה נוסח דברי רבי אמי במו"ק, כח, ע"א). ולגרסה זאת ניתן ללמוד שהלימוד הוא כפול, לא רק עצם הכפרה אלא גם עניינה, כלומר, כדרך שאין אנו מבינים כיצד פרה אדומה מכפרת - שהרי כפרתה ועניינה מחוקת התורה הם, חוקה שאי אפשר לעמוד על סודה - כן עניין כפרת מיתת צדיקים.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

זאת ועוד: אם גם ודאי הוא ששרפת הפרה צריכה להיעשות על-ידי כוהן⁶, הרי הטהרה עצמה, היינו הזאת מי חטאת על הטמא, מסתבר שיכולה להיעשות גם על-ידי ישראל. שכן הכתוב הדגיש: "ולקח אזוב וטבל במים איש טהור⁷... והזה הטהור על הטמא" (במדבר, י"ט, יח-ט). משמע: תנאי יחיד הוא שיהיה טהור. וראה במסכת יומא (מג, ע"א), וכן עולה גם מלשון הרמב"ם: "כיצד מטהרים טמא מת במי נדה? לוקח אדם טהור שלושה קלחין של אזוב..." (פרה, י"א, א). "אדם טהור" - ולא נאמר כוהן. וכן הוא מביא בפירוש המשניות לפרה, ספ"ד: "אמר יואסף איש טהור" - אמרו: לפי שכל מעשה פרה בכוהן, שומע אני אף אסיפת האפר תהא בכוהן? ת"ל: 'איש טהור' - מגיד שאסיפת האפר בכל אדם⁸. נמצא, שטהרתם בפועל של ישראל לא צריכה כוהנים דווקא, ונדחתה אפוא הסיבה שהציעו הראב"ע והרמב"ן.

אף הנצי"ב בפירושו 'העמק דבר' נתן טעם לשיבוץ פרשת פרה כאן, בקשר של סמיכות שיש לעניינה עם האמור בפרשת קרח, אבל לא עם האמור בסופה - כסברת הראב"ע והרמב"ן - אלא עם עיקר עניינה: מחלוקת קרח. וזה הסברו:

"...שהמאתיים וחמשים איש חטאו במה שרצו להתקדש יותר מגבול שגבלה להם התורה, ומזה הגיעו להריסות התורה, ועשו מחלוקת בישראל. וסמוך עניין לה עסק פרה, שאינה אלא לטהרה ולא לקדושה, ומשום הכי כשר בה טבול יום ואונן... והצדוקין לא הודו לזה והשתדלו לעשותה במעורבי שמש, והקפידו חכמים על זה... היה בזה עוד טעם כמוס... והיינו משום שהצדוקי רצה להנהיג קדושה בעניין שאינו אלא טהרה, וזהו הריסות הליכות הדת בכמה עניינים שבתורה, ע"כ נכתבה סמוך לפרשת קרח".

וקשה מאוד לקבל שהסמיכה תורה שני עניינים על שום שבעתיד יתברר שסביב העניין האחד נתהוותה מחלוקת מעין זו שבחברו (כלומר, שמחלוקת הצדוקין היא מעין מחלוקת קורח, שיש בה פריצה אל קדושת-יתר מעבר לגבול שגבלה התורה).

נקודה מחודשת משמיע ר"י אברבנאל, שתהא על מיקומה של פרשת פרה (בתחילת דבריו לפרשה). בפתרונו הוא קושר את הפרשה לתקופת הפרשה הקודמת (מתי המגפה בדבר קורח), וכן גם (ובעיקר) לתקופה המתוארת בהמשך: בני ישראל מצווים לכבוש את הארץ, ובמלחמה זו צפויים חללים רבים. ברבות הנזקקים לאפר הפרה יכלה אפר הפרה שהכין משה רבנו משכבר, עם הקמת המשכן, ויש צורך להכין אפר חדש.

אבל רעיון זה אינו מתאים למסורת שביד חכמים, המובאת במשנה (פרה, ג, ו), ולפיה פרה ראשונה עשה משה ושנייה עשה עזרא הסופר. נמצא, שהספיק אפר פרתו של משה לכל ימי בית ראשון.

עדיין מקום אפוא להצעות הסבר⁹ למיקומה של הפרשה כאן.

⁶ משנה פרה, ד', א. ושם נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע אם דווקא בכוהן גדול. וראה רמב"ם, פרה, א', יא, שאף כוהן הדיט כשר לשרפת הפרה.

⁷ ראב"ע הוא אכן עקבי בעניין זה, שהרי כתב בפירושו לפסוק, "איש טהור" - והקרוב להיותו כוהן".

⁸ וראה עוד לעניין זה באנציקלופדיה תלמודית, כרך ח, ערך הזאה (ב), פסקה ז - המזה.

⁹ ד"ר י"ד מושקוביץ מציע (במבואו לפירוש 'ידעת מקרא' לבמדבר. ירושלים, תשמ"ח, עמ' 26) שתי הצעות לשיבוץ הפרשה. על שתיהן יש להשיב. האחת: באה הפרשה בסמוך למלחמת מדין ומלחמת סיחון ועוג,

ד. התמודדות עם בעיית המוות

הפרשה הקודמת לפרשתנו, פרשת קרח, רצופה מיתות הרבה מסוגים שונים: בליעת הארץ את קרח, דתן ואבירם וכל אשר להם; שרפתם של מאתיים וחמשים מקריבי הקטורת; ארבעה עשר אלף ושבע מאות המתים במגפה. לא ייפלא שאימת מוות נופלת על העם כולו והם שואלים כנואשים: "האם תמנו לגועי" (י"ז, כח). מכאן ואילך באה סדרה של הוראות, שכולן באות למנוע בעד מר המוות. והפרשה חותמת בהוראה אף בתקווה: "ולא תמותו" (י"ח, לב).

בסמוך להוראות, מה לעשות כדי ש"לא תמותו", באה פרשת פרה, שהיא פרשת ההיטהרות מטומאת מת. המוות - ביותר זה הלא-טבעי, אבל גם הטבעי - מעורר טראומות בנפשות אלו שבאו במגע קרוב עם נפגעים: נגעו, נשאו, שהו באותו אהל, והם מנועים מהיכנס במצבם זה אל הקודש, אף אין בידם לחלץ את עצמם מטומאתם (כדרך שניתן לעשות בטומאות אחרות, כמו: מגע ומשא נבלה; מגע שרץ; טומאה היוצאת מן הגוף - שבכולן אפשר לו לנטמא לטבול עצמו במקווה טהרה).

לכן באה פרשת פרה אדומה, ועמה בשורת היטהרות לטמאי מת¹⁰. ואולי גם זאת: במכוון הוצבה פרשת ההיטהרות מטומאת מת בין סיפורי המיתה שבפרשת קורח לבין הפרשה המוליכה אל הגזרה שנגזרה על משה שלא ייכנס לארץ, שממנה תשתמע בשורת מותו. שמא ייתקף אדם בייאוש נוכח חזיון המוות, שאינו פוסח גם על בחיר בני האדם - משה רבנו.

ואולי להבדיל בין מיתה למיתה, בין מותם של הבלועים השרופים והמתים במגפה לגזרת מותו של משה; שאף שצד שווה לכולם, שמיתתם עונש להם - הנה הפרש גדול בין חטאים של אלו לחטאו של משה¹¹. ובכך אנו פונים להצעה הבאה.

שאו יבואו במגע עם החללים וייטמאו, ולכך יש להקדים פרשת טהרה מטומאת מת. אבל אם כן היה ראוי לאחר פרשה זאת ולהסמיכה ממש למלחמת מדין, והנה היא רחוקה ממנה; והרי כל העילה למלחמת מדין - פרשת בנות מדין - עדיין לא באה. כדברים האלה וביתר שאת ניתן להשמיע כלפי הצעתו השנייה (בהערה 40 שם), שלקראת סיומו של הספר בסמוך לכניסה לארץ הובאה פרשה זאת של חוקת התורה, שיש חובה לקבלה גם בלא להבינה, כדי לומר, שכדרך שנוהגים בה - נעשה גם בלא נשמע - יש לנהוג בכל מצוות התורה. אבל אם כן ודאי שהייתה פרשה זאת צריכה להידחות לסוף הספר ואף לסוף ספר משנה תורה.

¹⁰ העובדה שפרה יש בה התמודדות עם ביעוטי המוות רמוזה גם במדרש הידוע, הקושר את פרשת פרה לפרשת עגל הזהב: "משל לבן שפחה שטיף פלטיץ של מלך. אמרו: תבוא אמו ותקנה הצואה - כך תבוא פרה ותכפר על העגל" (רש"י בדבריו לפסוק כב, ומקורו בתנחומא). ושמא זה הקשר: כשקיבלו ישראל את התורה כבר בטלה מהם גזרת מיתה שהוטלה על אדם הראשון, ושוב לא הייתה למלאך המוות שליטה עליהם (ע"ז, ה, ע"א). כשעשו את העגל איבדו סגולה יקרה זאת ושוב הם ככל האדם. מעתה תבוא פרה (אדומה) ותקנה, תנקה במשהו, גללי מיתה שהטיל עגל הזהב. וגם אם אין הפרה מבטלת את המיתה, הנה בכוחה לטהר טמאי מת ולהחזירם למצבם טרם פגשו בתופעת המוות.

¹¹ בדרך דרש ניתן אולי להציע דרך נוספת, הקושרת את עניין פרה לנושא פרשת קורח: בבחירת הפרה יש מעין כפרה וקינוח למעשה העגל. חטא העגל הוא ביטוי למשבר מנהיגות. בני ישראל רואים עצמם כתועים ללא מנהיג ומוביל, והם מבקשים כוח שינהיגם. אף עניינו של קרח ופרשת מחלוקתו נוגעים במשבר של מנהיגות, ואולי גם בשבר של מנהיגות, אבל בעומקם של דברים הרי בסמאות הנישאות במחלוקת קרח יש מקצת תיקון לסמאות השבר שבפרשת העגל. אם בעגל השתקפה התלות הגמורה - אי אפשר לשהות גם פרק זמן קצר ללא מנהיג - הרי עתה, בימי קרח, הססמה הנשמעת היא "כי כל

ה. אימתי מת אהרן

שלא כעניין מותו של משה, שאינו מופיע בפרשתנו ורק גזרה שנגזרה עליו מופיעה כאן, מצינו בפרשה גם גזרה על אהרן הכהן וגם ביצוע הגזרה: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן... יאסף אהרן אל עמיו כי לא יבא אל הארץ... על אשר מריתם את פי למי מריבה. קח את אהרן ואת אלעזר בנו... והפשט את אהרן את בגדיו והלבשתם את אלעזר בנו ואהרן יאסף ומת שם... ויפשט משה את אהרן את בגדיו וילבש אתם את אלעזר בנו..." (כ', כג-כח)

אימתי מת אהרן? הרי זה מפורש לקמן: "ויעל אהרן הכהן... וימת שם בשנת הארבעים לצאת בני ישראל מארץ מצרים בחדש החמישי באחד לחדש" (ל"ג, לח). אכן אז הייתה הסתלקותו הסופית. אבל מבחינה מסוימת ניתן לומר, שטעם מיתה כבר יכול היה לחוש בעת שניטל ממנו תפקיד שהיה ראוי לו וניתן לאלעזר בנו. הנה תפקיד ייחודי שמסתבר שהיה ראוי להיעשות על-ידי אהרן הכהן הגדול, והוא נמסר לבנו לאלעזר: "ויקחו אליך פרה אדמה תמימה... ונתתם אתה אל אלעזר הכהן" (י"ט, ב).

כבר נחלקו תנאים במשנה (פרה, ד', א), אם צריכה פרה אדומה כוהן גדול או די לה בכוהן הדיוט. ולמאן דאמר כוהן גדול, ודאי שהייתה בפרה אדומה שבמדבר משום פגיעה באהרן, שניטלה ממנו עבודה זאת. וכבר העמיד רש"י על כך, שבמכוון לא ניתנה עבודה זאת לאהרן: "ולפי שאהרן עשה את העגל, לא ניתנה לי עבודה זו על ידו, שאין קטגור נעשה סגור" (מדרש אגדה מיסודו של רבי משה הדרשן, שרש"י מביא בסוף הפרק). עבודת הפרה יש בה כמין כפרה למעשה העגל, ואי אפשר למי שעשה את העגל לכפר במעשה הפרה.

על כל פנים אם הפשט בגדי אהרן והלבשתם את אלעזר מסמנות את הסתלקות אהרן, הרי משהו מאותה הסתלקות כבר התרחש כארבעים שנה קודם לכן, בעשיית הפרה. לכך, אולי, נדחתה פרשת פרה עד הנה.

ו. בין מי חטאת למי מריבה

הפרשה הסמוכה לפרשת פרה לאחריה, פרשת מי מריבה, היא פרשת כישלוננו של משה רבנו, שבעקבותיה נחתם גזר דינו: "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן: יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם" (כ', יב).

העדה כלם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה'". כביכול כבר איכשר דרא וכבר אין זקוקים להנהגתו-הדרכתו של משה. התורה מציגה אפוא זה בצד זה: התרופה האנושית לחולי, זו הנשמעת בראש חוצות, והיא כביכול פתרון רדיקאלי; ולעומתה התרופה האלוהית, היודעת שעדיין לא נתרפא האנוש, ולפי שעה יש רק לסייע בידו להתמודד עם הטומאה.

מה היה חטאו של משה, ובמה בדיוק נכשל - התלבטו חכמים והעלו אפשרויות אחדות. רבי חיים בן עטר מונה (בפירושו אור החיים לפרק כ', פסוק כ) עשר הצעות של קדמונים, ועוד הוא מוסיף את הצעתו שלו. ונאמנים בזה דבריו של רבי יצחק עראמה בפירושו 'עקדת יצחק'¹²:

"כי מצוות ה' למשה כתובה לפנינו, והמעשה אשר עשה לא נעלם מנגד עינינו, ומחרון אף ה' ישתומם לבנו, ואין אתנו פירוש ישכך את האוזן בחטא".

ואפשר שלקושי העניין הסמיכה התורה לפרשת חטאו של משה את פרשת פרה אדומה. מה פרשת פרה מתאפיינת בהיותה חוקה - חוקה חקקתי, גזרה גזרתי, ואין לך רשות להרהר אחריה, אף פרשת חטאו של משה וגזרה שנגזרה עליו, היא בחינת גזרה של מעלה שאין אפשרות ואין רשות להרהר אחריה.

או כאומרים לו ללומד תורה המנסה לרדת לסוד חטאו של משה: קודם שמפענח אתה רז זה, כלך אצל ראשיתה של הפרשה ופענח סודה של פרה אדומה.

* * *

דבר נוסף כאן: בפרשת פרה אדומה נרמזת לנו מדרגתו הגבוהה של משה רבנו: "ויקחו אליך פרה אדמה - אמר ר' יוסי בי"ר חנינא: אמר לו הקב"ה למשה: לך אני מגלה טעם פרה אבל לאחר - חוקה" (במד"ר, י"ט, ו). דבר שנעלם מעיניהם של כל בני האדם - לרבות חכם שבהם, שלמה המלך (ראה שם במד"ר, י"ט, ג) - נתגלה למשה. אפשר המתינה תורה עד לפרשת כשלונו של משה, ועובר לאותו כישלון שיבצה פרשת פרה, כאומרת: קודם שנדבר בחטאו של משה, בואו ונתוודע לגדולתו ולרום מעלתו. ואפשר שמעלתו זאת היא שהייתה בעוכריו; שכבר אנחנו יודעים כי "הקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה" (יבמות, ע"ב), ככל שהאדם גדול יותר ומקורב יותר לקב"ה, כן הקב"ה מדקדק עמו ביותר¹³. משה הוא הבריא המחבר את מי חטאת עם מי מריבה. הוא, ששמו-מהותו קשור במים ("כי מן המים משתיהו" - שמות, ב', ו).

ז. פרשת המים

- לכשנבקש לנו דבר המשותף לכל ענייני הפרשה, נמצא כי בכל ענייניה משמשים מים:
1. משנסתלקה מרים, נסתלקה הבאר, באר מרים, "ולא היה מים לעדה" (כ', א-ו);
 2. מכאן לציווי על הוצאת מים מן הסלע, וכל שהתרחש שם בעניין מי מריבה (שם, ז-יג);
 3. מכאן למשלחת אל מלך אדום וההידיינות עמו (שם, יד-כא). ושם מודגש עניין המים:

¹² הציטוט על-פי סקירתו של הרב יששכר יעקובסון בספרו בינה במקרא (תל-אביב, תשט"ו). עיוניו לפרשת חוקת מוקדשים כולם לנושא זה (עמ' 166-168).

¹³ וראה גם רש"י לפסוק יג בפרק כ'.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

- "ולא נשתה מי באר" (פסוק יז); "ואם מימיך נשתה אני ומקני ונתתי מכרם" (יט)¹⁴
4. מות אהרן (כב-כט), "על אשר מריתם את פי למי מריבה" (כד);
5. פרשת הנחשים (כ"א, ד-ט), שנישכו בעם בשל התלונה על "כי אין לחם ואין מים..." (ה);
6. תיאור מסעות (כ"א, י-טז) ושם תופסים מים מקום נכבד - "ואת הנחלים ארנון ואשד הנחלים... ומשם בארה הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם ואתנה להם מים" (יד-טז);
7. שירת הבאר (כ"א, יז-כ), שכל עצמה היא שירה על המים "עלי באר ענו לה...";
8. מלאכות אל מלך סיחון (כ"א, כא-כב), ובכלל הדברים: "לא נשתה מי באר".
- מכלל כל העניינים יצאה רק מלחמת הכנעני מלך ערד (כ"א, א-ג); אבל מלחמה זאת קשורה קשר אמיץ למיתת אהרן (בשל חטא מי-מריבה), כפי שכבר לימדו חכמים והובאו הדברים על-ידי רש"י בפירושו לפסוק א.
- פרשה שרובה ככולה מים, מן הדין לצרף לה עניין המשקף זווית ייחודית לסוג של מים - מי חטאת, מים שבכוחם לטהר טמאי מת¹⁵.

ח. פרשת הפרדוקסים

מוזרותה של חוקת התורה כאן היא בפרדוקס שבה, בהיותה מטהרת טמאים ומטמאת טהורים.

"תמן תנינן: העוסקים בפרה מתחילה ועד סוף - מטמאין בגדים, היא גופה - מטהרת בגדים. אמר הקב"ה: חוקה חקתי גזרה גזרתי אי אתה רשאי לעבור על גזרתי"

(במד"ר, ריש חוקת)

מעין אותו פרדוקס מצינו בהמשך הסדרה, בפרשת נחש הנחשת, שנתרפאו בדבר שבאורח טבעי אמור היה להמית; וכבר העמיד על כך הרמב"ן (בפירושו לפסוק ט בפרק כ"א), ובין דבריו:

"והנראה בעיני בסוד הדבר הזה כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך נס, תסיר הנזק במזיק ותרפא החולי במחליא... וידוע מדרכי הרפואות שכל נשוכי בעלי הארס יסתכנו בראותם אותם או בראות דמותם. ראוי היה לישראל נשוכי הנחשים השרפים שלא יראו נחש ולא יזכרו ולא יעלו על לב כלל, וציווה הקב"ה למשה לעשות להם דמות שרף הוא הממית אותם... והכלל כי ציווה השם שיתרפאו במזיק הממית בטבע, ועשו דמותו ושמו וכשיהיה האדם מביט בכוונה

¹⁴ מלך אדום משיב לפניית המשלחת: "לא תעבר בי פן בחרב אצא לקראתך" (כ', יח), וכבר עוררו חז"ל על כך שסגנון זה קשור לאופיו הבסיסי, שעליו העמיד האב יצחק בברכתו: "אני אצא אליכם במה שהורישני אבי יעל חרבך תחיה" (בראשית, כ"ז, מ') (לשון רש"י). והרי זה שוב קושר לתחילת הסדרה, לפרשת מי הטהרה האמורים לטהר גם את אשר ייגע בחלל חרב (י"ט, טז).

¹⁵ א' שמאע (יסמיכות פרשיות בספר במדבר', עלון שבות 112, עמ' 88) העלה את הרעיון, שאפשר ונסמכה פרשת פרה בשל היותה 'פרשת מים'. ושם, עמ' 87, הצעת הקשר נוספת: להסמך פרשה שבה נצטווה אלעזר לזו שכמותה בעניין קרח (י"ז, ב).

אל נחש הנחשת שהוא כעין המזיק לגמרי היה חי, להודיעם כי השם ממית ומחיה".

לכשתמצי לומר, אף בפרשת מי מריבה תופעה כיוצא בה. להוציא מים נוזלים מן הסלע המוצק - "ובכן ציווה האל יתברך שיהפך הסלע למים, כאומר 'ונתן מימיו', כלומר שיהיו המים מן הסלע לא נמשכים ממקום אחר אליו וזה יהיה נמנע זולתי בהיותו נהפך מצורת סלע אל צורת מים..." (ספורנו, כ', ח).

מבחינה זאת משמש עניין פרה אדומה אב טיפוס, שהוא תופעה בלתי מוסברת במציאות ההלכתית. וממנה לתופעות בלתי מוסברות בטבע ובנפש האדם.

ט. חוקת מקבילה לבשלח

המתבונן ימצא מקבילות רבות בין ענייני פרשת חוקת לענייני פרשת בשלח.

1. בשתי הפרשות מצינו שירה, שירה הקשורה במים. בבשלח - שירת הים; כאן - שירת הברך.
2. בשתי הפרשות מלחמת עמלק: בבשלח - בסופה; ואילו כאן - באמצעה. התורה מדברת אמנם על הכנעני יושב הנגב (כ"א, א-ג), אבל כבר הביא רש"י: "ישב הנגב - זה עמלק שנאמר: 'עמלק ישב בארץ הנגב' ושינה את לשונו לדבר בלשון כנעני" (פירושו לפסוק א).
3. שתיהן חותמות במלחמות: בבשלח - מלחמת עמלק; כאן - מלחמות סיחון ועוג.
4. בשתיהן תלונות בני ישראל וריבם עם ה' על לחם וביותר על מים. כאן ושם נצטווה משה להוציא להם מים מן הצור. שם - בהכאה; כאן - בדיבור. בשני המקומות נקבע זכר לאותו ריב. שם נקרא שם המקום - מסה ומריבה, כאן נקרא העניין - מי-מריבה.
5. אף חכמים נרמזו לקשר בין ענייני הפרשות ומצאו פן משותף נוסף. כך שנינו במסכת ראש השנה (ספ"ג):

"והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל (שמות, י"ז, יא) - וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה? אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים - היו מתגברים; ואם לאו - היו נופלים. כיוצא בדבר אתה אומר 'עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוד וראה אותו וחי' (במדבר, כ"א, ח) - וכי נחש ממית או נחש מחיה? אלא בזמן שישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדים את לבם לאביהם שבשמים - היו מתרפאים..."

הקבילו עניין שבפרשת בשלח לעניין שבפרשתנו. צד משותף - ההתגברות וההתרפאות כרוכים בשעבוד הלב לאביהם שבשמים. מסתבר שביקשה תורה להעמיד אלו מול אלו, דור יוצאי מצרים בסמוך ליציאתם ממצרים אל מול דור באי הארץ בסמוך לכניסתם, ולהראות על העניינים המשותפים לשני הדורות ולשתי התקופות. מעתה מה ההקבלה חסרה? הווי אומר: עניין הפרה המופיע רק בפרשת חוקת ולא נמצא בבשלח, בא רש"י וממלא את החסר. על הכתוב המופיע לאחר המתקת המים "שם שם לו חק ומשפט" (שמות, ט"ו, כה) כתב רש"י:

"שם שם לו' - במרה נתן להם מקצת פרשות של תורה שיתעסקו בהם: שבת ופרה אדומה¹⁶ ודינין".

הרי לנו: מה כאן פרה אדומה - אף שם פרה אדומה. כאן חוקה יישומית למעשה, שם - חוקה לימודית גרידא. אפשר אף זה טעם להצבת פרשת פרה כאן כדי להשלים ההקבלה.

16 דברי רש"י אלו התמיהו רבים, שכן אין הם תואמים לאמור במסכת סנהדרין, נו, ע"ב, "עשר מצוות נצטוו ישראל במרה (שבע שקיבלו עליהן בני נח והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם" וקביעה זאת נשענת על רמזים בכתוב - "דינים - דכתיב 'שם שם לו חק ומשפט', שבת וכיבוד אב ואם דכתיב] = בעשרת הדיברות) כאשר צוך ה' אלהיך". כל-כך התמיהו דבריו אלה עד שבעל תורה תמימה הציע, שהנוסח שבידינו הוא תוצאה של טעות: "ולדעתי נראה ברור שט"ס קל נפל בדבריו שהיה כתוב שבת ודינין וכ"א (ראשי תבות, וכיבוד אב) וכמו בגמ' ובמכילתא, ובטעות נשברבב הכי לפי, ואיזה מעתיק הוסיף טעות על טעות ופירש.. הר"ת 'ופרה אדומה'" אלא שהוא עצמו התפלא: "ולפלא הוא כי גם רמב"ן... כאן הביא בשם רש"י הכתוב לפנינו". אולם כדברי רש"י כתוב גם בסדר עולם זוטא (פ"ד): "ובאותה שנה בחודש השני ניתנו לישראל במרה מקצת פרשיות שיתעסקו בהם, שבת ופרה אדומה ודינים", וראה בהערות המהדיר, ר"מ גרוסברג (מהדורתו - לונדון, תר"ע), המבטל לגמרי את הערת התורה תמימה. ועל ביקורתו יש להוסיף, שרש"י עצמו כתב בפירושו לפרשת משפטים (כ"ד, ג): "ואת כל המשפטים - ...ושבת וכיבוד אב ואם ופרה אדומה ודינים שנצטוו במרה", הנה גם כאן כתב כיבוד אב ואם ופרה אדומה, ובטלה לגמרי השערת התורה תמימה.

וראה עוד במרגליות היס לטנהדרין, שם, אותיות כו-כו, ונראה שהקשר בין האירוע במרה לפרשת פרה הוא היות הפתרון נועץ בגורם לבעיה. בפרה כבר אמרנו: היא שמטרת תמאים, היא עצמה מקור לטמא טהורים, וחרי מעין זה היה גם במרה, שלפי מסורת חכמים היה העץ מר, והוא, המר, המתיק את המים המרים. לימוד פרשת פרה בא לאשש את התופעה וללמד כי לא מקרה הוא.